

İslandiýada türkler

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

İslandiýada türkler ÍZLANDA'DA TÜRKLER

Şimalî Afrika korsanları, asırlar boyunca daha ziyade çektirilerle iş görmüşlerdir. Bu gemiler, tedariki ve muhafazası güç olan yüzlerce kürekçiye ihtiyaç gösterdiğinden, çok masraflı oluyor, kürekçiler için fazla miktarda yiyecek ve içecek yüklemek mecburiyetinden dolayı faaliyet sahaları da mahdut kalıyordu. Bundan başka, bu cins gemiler, Akdeniz'in sakin sularına göre yapılmış olup engin okyanusun şiddetli fırtınalarına mukavemet edecek şekilde değildiler.

Bununla beraber, XVII. asrın başlarındaki değişiklikler neticesinde korsanlar, faaliyet sahalarını genişlettiler. İngiltere kraliçesi Elizabeth'in 1603'de vuku bulan ölümünden sonra, Kral James I. İspanya ile sulh aktetmiş ve 1604 muahedesiyle, iki memleket arasında cereyan eden deniz muharebeleri, aynı zamanda, İspanya ile Hollanda arasındaki çarpışmalar da nihayet bulmuş ve 1609'da İspanya, Danimarka'nın istiklâlini nihayet tanımağa mecbur kalmıştı. İspanya'ya karşı harplerde mühim bir rol oynayan İngiliz ve Danimarkalı korsanlar, lüzumsuz olmak şöyle dursun, şimdi zararlı birer unsur haline gelmişti ve bundan dolayı İngiltere ile diğer garp hükümetler tarafından milletler arası ticareti himaye için korsanlara karşı gittikçe şiddetini artıran tedbirler almağa başlanmıştı.

Kendi memleketlerinde mesleklerinin tatbiki için şartların gittikçe fenalaştığını gören bir çok korsanlar, Şimalî Afrika sahillerine kaçtılar ve orada hüsnü kabul gördüler. Dört köşe yelkenli gemilerle okyanuslarda seyretmeğe alışık olan İngiliz ve Danimarkalı korsanlar, bu gemileri Şimalî Afrika sakinlerine tanıttılar ve onların nasıl inşa ve istimal edildiğini öğrettiler. Korsanlar, bu yelkenlilerin çektirilerden daha istifadeli bulunduğunu derhal kavrayarak, az zaman içinde bu yeni gemileri kullanmak ve onlarla harb

takımadalarından Heimaey'li olup korsanların eline düşerek Cezayir'e gönderilen Olaf Egilsson adlı bir İzlanda papazının hikâyesidir. Bu papaz, Cezayir'de kısa bir zaman alıkonulduktan sonra, esirlerin fidyesi hakkında müzakere etmek üzere, kendini esir edenler tarafından Danimarka payitahtı Kopenhag'a gönderilmişti. Esaretinden 6 Temmuz 1628 senesinde vatanına avdetine kadar geçirdiği maceraların Danimarka diline çevrilmiş hikâyesi, ilk defa olarak 1641 de neşredilmiştir[4]. Bu eserin İzlanda dilindeki metni ise Klâus Eyjolfsson'un o asra aid kısa bir hikâyesiyle birlikte ancak 1852'de Reykjavik'de tab edilmiştir[5]. Muasır ve ehemmiyetli kaynaklardan bir diğeri Björn Jonsson'un (1574-1655) Tyrkjarârssaga adlı kitap olup 1866'da basılmıştır[6]. 1643'de yazılan bu kitaba yukarıda zikr edilen iki metin esas teşkil etmiş ve buna Cezayir'deki esirlerin mektupları, fidye ile kurtulanların rivayetleri ve artık mevcut olmayan bazı yazılı kaynaklar ilâve edilmiştir. Bu vekayi hakkında tenkidli bir inceleme, İzlandalı ilim adamı Sigfus Blördal tarafından Danimarka lisanında olarak 1899'da neşredildi[7]. Bu eser, o zaman elde mevcut matbu kaynaklardan başka, İzlanda ve Danimarkalı esirlerin henüz yazma halinde muhtelif koleksiyonlarda bulunan gayrı matbu mektuplarına ve diğeri bazı kaydlarına istinad eder. Nihayet, 1906-1909 senelerinde İzlandalı âlimlerden bir diğeri, Jon Thorkelssor, sefere aid malûm kaynakların hepsini ihtiva eden bir cilt metin neşretti. Müellif bu eserde akının başlangıcı, seyri ve neticeleri hakkında mufassal bir medhalden sonra, sefere aid elde mevcut oniki muhtelif kıssanın tenkidli metnini vermiştir. Bunları, esir mektuplarından başka, fidyeye dair müzakereleri, Ceza-yir'de bulunan İzlandalı esirler hakkında yazılmış raporları, fidye parası toplamağa aid meseleleri tanzim etmeğe matuf muhabereleleri muhtevi diğeri vesikalar takib etmektedir. Kitap, korsan akınına dair manzumeler faslı ile nihayet bulur[8]. İzlanda akınının hikâyesi 20 Haziran 1627'de başlar. Bu esnada İzlanda'nın garp sahilinin en cenubî kısmı olan Rykjanes'de güney kısmındaki küçük Grindavik's bir Cezayir korsan gemisi geldi ve korsanlar bu sahilde karaya çıktılar. Akının ilk

safhaları hakkında kat'î malûmata sahip değiliz. Avdet eden İzlandalı esirler, bu akına öneyak olanın Paul adı ile zikr ettikleri bir Danimarkalı esir olduğunu söylemişlerdir. Bu adam, serbest bırakılmak vaadi mukabilinde korsanlara, çok iyi tanıdığı Şimal denizine aid malûmat vermiş ve akına bizzat iştirak eylemiştir. Bu adamın d'Aranda tarafından zikr edilen İzlandalı muhtedi olması muhtemeldir.

İzlanda raporlarına nazaran, akın oniki gemi ile başlamış, fakat bunlardan yalnız dördü İzlanda'ya varabilmiştir. Diğer gemiler ihtimal İngiltere'ye gitmiştir. Seferin başında bulunan Murat Reis adlı kimse, Cermen ve Flaman (= Dutch) muhtedisi olarak gösterilmektedir. Bu adamın daha ziyade Flaman olması daha ma'sul görünüyor ve iki tavsif arasında bir tezad görmeğe lüzum yoktur. Zira Cermen (Tydsk) adı o zaman daha ziyade müphem bir mana ifade ediyor ve bu isim Danimarkalılara da veriliyordu. Sefere iştirak edenlerin mütebakisi kısmen Türklerden ve kısmen muhtediler ve köle olarak istihdam edilen esirlerden tereküb ediyordu. Olaf Egilsson kendini esir edenler hakkında bu malûmatı vermiştir. Olaf'ın, bu korkunç korsanların da "tıpkı diğer insanlar gibi" olduğuna safdilâne hayrat göstermesi ve kötü hareketlerin muhtediler tarafından yapıldığını kayd etmesi okuyucunun dikkatini çekecektir.

Olaf bu hususta şöyle diyor: "Bu kötü insanların çehreleri ve kıyafetleri hakkında biraz malûmat vereceğim. Bunlar tıpkı diğer insanlar gibi olup boyları birbirinden farklı idi. Bazılarının rengi beyaz, bazıları koyu esmerdi. İçlerinden bir kısım Türk değil, Norveçli, Danimarkalı, Alman ve İngiliz gibi muhtelif milletlere mensuptu, içlerinde dinlerine sadık kalanlar esir düştükleri zamanki kıyafetlerini muhafaza etmişlerdi. En tehlikeli ve ağır işlere koşulan bu insanlara, hizmetleri mukabilinde dayak atılırdı. Türkler (=Müslümanlar)'ın kâffesi, bazıları kaytan, bazıları sırma veya ipek şeritle süslü uzun kırmızı serpuşlar giyiyorlardı. Sırtlarında uzun entariler vardı. Banlar çok bol olduğundan, eteklerini bellerindeki kemerlere sokarlardı. Donları yelken-bezinden olup, çoğu çıplak ayaklarına nalçalı yemeni

geçirmişlerdi. Siyah saçlı idiler, sakallarını tıraş edip yalnız bıyık bırakmışlardı. Hakikî Türklerin tavır ve hareketleri diğer milletlerden, tâbir caizse, hiç farklı değildi diyebilirim. Muhtediler, kılık kıyafet bakımından Türklerin aynı idiler. Adam öldüren, döven, işkence eden ve her türlü fenalığı irtikâb edenler de asıl bunlardı” [9].

Korsan filosu İzlanda’ya yaklaşırken şiddetli bir fırtınaya tutulup dağıldı. Filodan ayrılan bir gemi 20 Haziranda tek başına Grindavik’e yanaştı. Limanda bir Danimarka tüccar gemisi bulunuyordu. Korsanlar, kendilerine balina avcısı süsü vererek bu hile sayesinde Danimarka gemisini kolayca ele geçirdiler ve sahile yaptıkları bir hücumdan sonra ganimetler ve esirlerle uzaklaşıp gittiler. Yolda rastladıkları diğer bir Danimarka gemisine yanaşıp gemiyi yakaladılar ve içine kendilerinden mürettebat yerleştirdiler. Gemilerden birini, esir ve ganimetle Cezayir’e gönderdiler. Diğer iki gemi Faxe Bay istikametinde İzlanda’nın garp sahiline doğru yelken açtı.

Bu akının haberi süratle intişar etmiş ve büyük bir telaş husule getirmişti. Halkı ikaz için hususî tertibatla verilen işaret üzerine insanlar ve gemiler Bessastadir’de toplandı. Rykjavik’e bir kaç mil mesafede Seila adlı küçük bir köyde bulunan bu kasaba, Danimarka’nın İzlanda valisinin oturduğu yerdı. Bu yer bilâhare XVII. asırda idare merkezi olmuştur. Hindistan’a seyahatleri ile tanınmış meşhur İzlandalı seyyah Jon Olafsson, tam bu sırada, birkaç Fransızla beraber Bessastadir’e gelmiş bulunuyordu. Bu zatın oğlu Olaf Jonsson tarafından yazılan biyografisinde korsanların Bessastadir’e gelişlerine dair şu malûmat mevcuttur.

“Jon Olafsson’a seyahati geri bırakarak vaziyetin tavazzuhuna kadar beklemesi emredilmişti. Vali, herkesin müdafaaya amade bulunmasını ve gösterilen yerleri işgal etmesini, Jon Olafsson ile Fransızların da kalede kalıp topları ateşlemeğe hazır bir vaziyette olmalarını bildirmişti. Bizzat vali ile adamları ve bir çok İzlandalılar, ellerinde uzun değnekler, eğerleri tunçla kaplı atlara binerek öteye beriye koşuyorlardı. Eğerler güneşte parladıkça, süvariler, zırhlı insanları andırıyordu.

Karada müdafa tertibatı alındıktan sonradır ki korsan

gemileri limana yaklaşmağa başladılar. Limandaki sefinelerde ve kalede bulunanlar bunu görünce bir kaç salvo savurdular. Korsanlar da aynı şekilde mukabele ettiler. Tam bu sırada, Allah'ın inayetiyle, sular cezir haline gelerek çekildiğinden iki korsan gemisinden biri karaya oturdu. Korsanların esir ettikleri insanlarla ganimetlerin büyük bir kısmı bu gemide idi. Diğer gemideki korsanlar bu vaziyeti görünce karaya oturan gemiyi hafifletmek için insanları ve malları kendi gemilerine taşımak üzere, her iki gemiden sandal indirdiler. Aynı zamanda, Danimarka gemisinden istiğnam etmiş oldukları bal, yağ ve sair sulu maddelerle dolu ağır fıçıları denize atıyorlardı. Bir çoğu sahile sürüklenen fıçıların üzerinde Skutilsfj rd tacirlerinden Bogi Nielsson'un markası vardı.

Jon Olafsson bu markayı tanıyarak Skutilsfj rd limanına mensup bir geminin korsanlar eline düşmüş olduğunu anladı. Korsanlar suyun içinde çırpınıp, insanları bir gemiden diğerine naklederlerken, Danimarkalılar, gerek kendi gemilerinden ve gerek kaleden, heyhat ki ateşi kestiler. İzlandalılar ise, korsanların bu müşkül vaziyetleri esnasında mümkün olduğu kadar fazla ateş etmek arzusunda idiler; fakat buna muvaffak olamadıkları için[10] korsan gemisi, suların yükselmesi sayesinde yüzdürülmüştür. Her iki gemi Seila'dan uzaklaşarak gerisin geriye cenup sahilllerini t kib ederek çekildiler ve Haziranda Vestmann adalarına gelip oralarını yağma ettikleri zamana kadar ortada görünmediler. Korsan gemilerinin Seila'ya gelişi, İzlanda parlamentosu (Althing) nun i timaa başlıyacağı sıralara tesadüf ettiğinden, ortalığı istil  eden dehşet dolayısıyla, vali de, Bessastadir'de bulunan diğer kimseler de o yaz parlamentoya gelediler[11]."

Vestmann adalarına geldiğini söylediğimiz gemiler, hakikatte, Bessastadir'e gelen gemiler değildi. Seila'dan hareket edenler diğer gemileri beklemeden, beraberlerinde 15 İzlandalı ve adedi meçhul Danimarkalı esirle Cezayir'e dönmüştü. Aynı zamanda diğer iki gemi şark sahilllerine doğru ilerlemekte idi. Bunlar 5 Temmuzda dört sandalla Berutfj rd'a çıkararak 13 Temmuzda ganimet ve esirle dönmüş ve daha bir kaç ufak hücumdan sonra korsanlar 110 esir alıp cenup istikametine

teveccüh etmişlerdi. Bunlar cenup sahilllerinde dördüncü gemiye rastlayarak onunla beraber Vestmann adalarına doğru ilerlediler. Yolda rastladıkları bir İngiliz balıkçı gemisinin kaptanını, Kaupstad limanının tehlikeli geçidi için klavuz vermesi hususunda tazyik ettiler.

Vestmann adaları İzlanda'nın dört mil cenubunda küçük bir takımadadır. Bunların ancak en büyüğü olan Heimaey meskûndur ve bu ada asrın ilk senelerinde İspanyol ve İngiliz korsanlarının taarruzuna maruz kalmıştır. Cezayir korsanlarının yaklaştığı haberi ada sakinlerine ulaşmıştır. İzlanda kaynaklarında, Türk'lerin pençeli, ağızlarından ateş ve kükürt püsküren, alınlarında, göğüslerinde ve diz kapaklarında ileriye uzanmış bıçaklar bulunan mahlûklar olduğuna dair garip rivayetler vardır, İzlandalılar, korsanların geldiği haberi üzerine, Danimarkalılara aid ticarethane etrafında süratle müdafaa tertibatı aldılar.

16 Temmuz sabahı, üç geminin adaya yaklaştığı görüldü. Bütün hazırlıklara rağmen ciddî bir mukavemet gösterilemedi. Korsanlar karaya üç büyük müfreze çıkardılar ve büyük miktarda ganimet ve esir aldıktan başka, limanda yakaladıkları Krabbe adlı Danimarka ticaret gemisinde esirleri doldurup onu kendilerinden mürekkep mürettebata tevdi ettiler. Korsan filosu veda selâmı makamında dokuz pare top attıktan sonra 242 esirle uzaklaşıp gittiler.

Korsanların Cezayir'e dönüş seyyahatı, Heimaey'de yakalanmış esir papaz Olaf Egilsson tarafından canlı bir surette hikâye edilmiştir. Hava fena olduğundan, Krabbe diğer gemilerden ayrılmak mecburiyetinde kalmış ve bir hafta tek başına seyyahat etmiştir. Krabbe'deki esirlerin sayısı, mürettebatın bir kaç misli idi. Bunlar, isyan ederek gemiyi ele geçirmek üzere plan tasarlamışlar, fakat bu plan meydana çıktığından teşebbüs akim kalmıştır.

Esirler arasında bulunan bir Danimarkalı, kendi milletinden olan muhtedi Paul ile konuşarak, şüphesiz kendine ehemmiyet verdirmek için, ona, bir kedi öldürmek için kaç fare lâzım olduğunu sormuş, Paul de bu sualden ne kast edildiğini anlıyarak korsanları ikaz etmiş. Esirler, Krabbe nin diğer

gemilerle buluşmasına kadar zincire vurulmuş. Olaf Egilsson, seyyahat esnasında esirlere iyi muamele edildiğini söyleyerek, Türkler kendileri yalnız su içtikleri halde esirlerine bira, mead, brandy gibi içkiler verdiklerini kayd ediyor.

Esirler, gemilerin alt ambarlarında yerleştirilmişti. Olaf Egilsson diyor ki: “Burası karanlık olduğundan, gece gündüz kandil yanıyor ve her akşam bize yiyecek hazırlanıyordu, ve yemek zabitlerin kendi kamaralarında yedikleri yemeğin aynı oluyordu. Vestmann adasındaki ticarethaneden iğtinam edilen iki varil bira ve mead, tükeninceye kadar bize verilmiştir. Korsanlar, ticarethanelerdeki bütün içkileri imha etmişlerdir. Brandy de yalnız sabahları veriliyordu. Türkler sudan başka bir içki kullanmazlar”.[12]

Korsan Gemileri, 12 Ağustosta Cezayir’e muvasalat etti ve esirler burada satıldı. Olaf Egilsson, fidye işini tanzim etmek için Kopenhag’a izam edilmiş ve orada fidye için para toplamak üzere büyük bir gayret gösterilmiştir. 1635 senesine aid bir vesikada 31 erkek ve 39 kadının esarette kaldığını, müteakip seneye aid bir vesikada ise 34 kişinin fidye verilmek suretiyle kurtarıldığı kaydı mevcut bulunmaktadır. Emmanuel d’Aranda’nın şهادetine göre bir kısım esirler 1642’de halâ Afrika’da bulunmakta idi. Esirlerden en az ikisi kendi arzuları ile Cezayir’de kalmış ve korsanlara katılmışlardır. Bunlardan biri olan Jon Asbjarnarsson, Cezayir Dayısı’nın sarayında mühim bir mevkiye yükselmiş, diğeri, Jon Jonsson Vestmann ise, korsan kaptanlarından biri olmuştur.

Bu adam, birçok maceralar geçirdikten sonra nihayet Avrupa’ya dönmüş ve Kopenhag şehrinde vefat etmiştir[13].

Bernard LEWIS.

Çeviren: H.D.Andreasyan.

Kaynak:

İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Türkiyat Mecmuası
Cilt: X Yıl: 1951-53

Dipnotlar:

1. Bak: S. Lane Pool, *The Barbary Corsairs*, London, 1890, pp. 228. ff Aziz Samih, *Şimalî Afrika'da Türkler*, İstanbul 1937, 1, s. 174
2. Pi  re Dan, *Histoire de Barbarie et de ses Corsaires*, Paris 1637, Liv. III, p. 276. "En 1627 trois vaisseaux d'Alger, conduits par un Ren  gat Allemand, nom   Come Mur  t, furent si hardis que d'aller jusques en Dannemare, ou prenant terre en l'Isle d'Island, ils enleverent plusieurs mesnages escartez l'un de l'autre, et firent esclaves quatre cens personnes qu'ils emmenerent,,. Bu kitabın Danimarka diline terc  mesinde (Amsterdam, 1684) reisin adı Kure Murat olarak yazılıdır.
3. Emmanuel d' Aranda, *Relation de la Captivité*, 4 th édition, Leyden, 1671, pp. 368 – 72.
4. Oluf Eigilssen, *En Kort Btretr  ng om de Tyrkiske S  r  v eres onde Medfart og Omgang ete*. Cophenagen, 1641.
5. Olafr Egilsson, *Litil Soga umm herhlavp Tyrkjons arid 1627*. Reykjavik, 1852 Müellif adının Danimarka ve   zlanda lisanlarındaki   killlerinin farkı dikkat edilecek bir noktadır.
6. Björn Jonsson, *Tyrkjaranssaga*, Reykjavik, 1866.
7. Sigfus Bl  ndal, *De Algierske S  r  veres Tog t  l Island aar 1627*, Nord og Syd, Cophenagen, 1898-9, pp. 198- 208. Bu mükemmel makale, burada verilen malûmata esas teşkil eder.
8. Jon Thorkelsson (ed.) *Tyrkjaranid a islandi 1627*, S  gufjelag neşriyatı, Rykjavik, 1906-9. H  cuma aid kısa bir malûmat Knut Gjerset'in *History of Iceland*, London 1923, pp. 319-320' de bulunur.
9. *En Kort Beretning*, pp. 19 – 20.
10. Diğer bazı   zlanda kaynakları, Danimarka'lı vali Holger Rosenkrands'ın bu husustaki kayıtsızlığını şiddetle tenkid etmektedir.
11. *The Life of the Icelfander Jon Olafsson*, Dr. Sigfus Bl  ndal'ın neşriyatından tercüme eden Dame Bertha Philpotto, II, London, 1932, pp. 208-9. Bildi  ime göre, bu kitap, orijinal kaynakların yeg  ne tercümesidir.
12. *En Kort Beretning*, p. 22.
13. Bl  ndak, g  st. yer, pp. 207-8. Taryhy makalalar